

# РЕФОРМА СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

**Ярошенко Олег Миколайович,**  
*доктор юридичних наук, професор,  
член-кореспондент НАПрН України,  
завідувач кафедри трудового права  
Національного юридичного університету України  
імені Ярослава Мудрого*

The scientific report is devoted to the analysis of the reform of the system of organizational and legal forms of social security in Ukraine in the context of European integration. The author has analyzed the concept of social security, its types, separately investigated the issue of obligatory state insurance, its types.

**Keywords:** social security, obligatory state insurance.

Научний доклад посвящен анализу реформы системы организационно-правовых форм социального обеспечения в Украине в условиях евроинтеграции. Автором проанализировано понятие социального обеспечения, его виды, отдельно исследован вопрос общеобязательное государственное страхование, его видов.

**Ключевые слова:** социальное обеспечение, общеобязательное государственное страхование.

Механізм надання соціального забезпечення становить собою єдність форми і змісту. Зміст немислимий поза формою, в якій він виражається. Зміст є тим, що наповнює форму, з чого вона здійснюється. зміст не є безформним, а форма одночасно і міститься в самому змісті, і є чимось зовнішнім йому. Із подвійної природи форми випливає: (а) можливість відносно самостійного її дослідження і (б) неминучість виходу за межі, власне, форми в міру поглиблення її вивчення. Тому доволі складно і, ймовірно, методологічно недоцільно намагатися вирішувати питання про зміст механізму надання соціального забезпечення, абстрагуючись від його форми. Поглиблене дослідження форми цього механізму допоможе чіткіше окреслити його зміст.

Організаційно-правова форма соціального забезпечення – це законодавчо передбачений спосіб організації здійснення права громадян на соціальне забезпечення, який має спеціальні завдання, зумовлений соціальними ризиками, видами забезпечення, колом суб'єктів, які їх отримують та які їх надають, а також джерелами й порядком формування відповідних коштів.

Значення вказаних форм полягає в тому, що вони створюють підвалини для більш раціонального розподілу фінансово-матеріальних ресурсів на соціальне забезпечення та їх використання на підставі принципу соціальної справедливості. Чітке і зрозуміле встановлення цих форм – важлива гарантія реалізації конституційного права людини на соціальний захист. Хибне уявлення про організаційно-правові форми соціального забезпечення призводить до невизначеності сфери їх дії, до розгляду відповідної проблематики тільки з позицій встановлення тих чи інших видів такого забезпечення і створює помилкові орієнтири щодо напрямків прийняття нового й удосконалення чинного законодавства у відповідній царині.

Соціальне забезпечення покликано гарантувати соціальну стійкість становища громадян у суспільстві незалежно від їх статусу і положення. Тим самим воно здійснює нормальну життєдіяльність усіх членів соціуму. Звідси – різноманіття форм соціального забезпечення, їх постійний розвиток і зміна. Його функції полягають: (а) в забезпеченні певних мінімальних гарантій для всіх громадян щодо доступу до базових соціальних благ; (б) в убезпеченні членів суспільства від різноманітних ризиків, що виникають у процесі їх життя; (в) в допомозі тим верствам населення, які з тих чи інших причин опинились у скрутному становищі.

Система соціального забезпечення включає такі організаційно-правові форми:

– соціальне страхування за рахунок обов'язкових страхових і добровільних внесків до відповідних фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або недержавних страхових фондів;

– соціальна допомога й соціальна підтримка непрацездатних громадян за рахунок Державного або місцевих бюджетів;

– державне забезпечення окремих категоріям громадян за рахунок Державного бюджету.

При цьому беззаперечним є те, що форми соціального забезпечення постійно трансформуються й наповнюються новим змістом.

1. Соціальне страхування має обов'язкову й добровільну форми. Остання здійснюється за волевиявленням людини. Особи, які не ввійшли до кола застрахованих в обов'язковому порядку, мають можливість страхуватися добровільно у фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування є формою соціального забезпечення населення, що становить собою сукупність створюваних і гарантованих державою економічних, організаційних і правових заходів, спрямованих на компенсацію або мінімізацію наслідків погіршення матеріального й соціального становища працівників, а в передбачених законом випадках інших категорій громадян у разі хвороби, втрати працездатності, годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, старості, а також у випадку настання інших установлених законодавством страхових ризиків, за рахунок коштів страхових фондів, що формуються шляхом сплати обов'язкових страхових внесків роботодавцями, громадянами, а також за рахунок надходжень, передбачених з інших джерел, що використовуються виключно за їх цільовим призначенням. Правові, фінансові й організаційні засади цієї організаційно-правової форми у загальному вигляді визначені в Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Залежно від страхового випадку є такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття; інші види страхування, передбачені законами України. Відносини, що виникають за зазначеними видами соціального страхування, регулюються законами.

Загалом концепція загальнообов'язкового державного соціального страхування віддзеркалює принцип солідарності працівників,

відповідно до якого кожен повинен робити внесок для підтримки колег по роботі в разі нещасного випадку на виробництві, безробіття, втрати заробітку, працездатності, фінансуючи систему в інтересах обох сторін виробництва – працівника й роботодавця при активній участі держави.

Обов'язкова форма має значні переваги порівняно з добровільним страхуванням. Таке страхування є надійнішим, має ширше страхове поле, охоплює ширше коло осіб, більш прийнятне в разі коливань страхових випадків, дешевше, не є капіталоємким, включає особливо небезпечні випадки, які залишаються за межами комерційного страхування (наприклад, інвалідність у випадку каліцтва на виробництві та професійного захворювання). Обов'язкове державне соціальне страхування виконує також профілактичні завдання щодо запобігання настанню страхових випадків.

При добровільному страхуванні зобов'язання страхової компанії чітко відповідає внескам застрахованих, а при їх несплаті страхування припиняється або відбувається у менших розмірах. При обов'язковому соціальному страхуванні державою встановлюються умови, які визначають виплати, що можуть змінюватися і поліпшуватися. Крім того, держава за рахунок Державного бюджету покриває дефіцит коштів соціального страхування, а тому розміри виплат при солідарному механізмі фінансування залежать не тільки від внесків застрахованих осіб.

Перелічимо відмінності обов'язкового і добровільного соціального страхування:

а) обов'язкове соціальне страхування є частиною державної системи соціального захисту населення, добровільне належить до приватного сектора економіки;

б) правила добровільного соціального страхування визначаються безпосередньо страховими організаціями або їх об'єднаннями, правила обов'язкового встановлюються державою;

в) обов'язкове соціальне страхування має загальний характер, добровільне – індивідуальний;

г) обов'язкове соціальне страхування здійснюється спеціально створеними в установленому законом порядку некомерційними

організаціями за безпосередньої участі держави, добровільне може здійснюватися як комерційними, так і некомерційними організаціями, в діяльності яких держава безпосередньої участі не бере;

д) обов'язкове соціальне страхування має публічно-правовий характер, добровільне ґрунтується на нормах насамперед цивільного законодавства.

2. Соціальна допомога – це встановлені законодавством види матеріального забезпечення, що надаються громадянам за певних обставин та у визначених розмірах за рахунок Державного бюджету. Вона надається: (а) у зв'язку з вагітністю й пологами, (б) при народженні дитини, (в) при усиновленні дитини, (г) на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, (д) на дітей одиноким матерям, (е) як соціальне обслуговування дітей-сиріт, пенсіонерів, інвалідів, одиноких осіб, (є) як соціальне обслуговування людей похилого віку й інвалідів у будинках-інтернатах та ін.

Соціальна підтримка – це система заходів із матеріального забезпечення за рахунок Державного чи місцевого бюджетів громадян, які з різних причин не набули юридичного права на пенсії чи інші види допомог, але потребують соціальної допомоги і не можуть самотійно вийти зі скрутного становища. Під останнім слід розуміти обставини, які об'єктивно порушують життєдіяльність особи та які вона не може подолати самотійно. Соціальна підтримка надається у виді матеріальної допомоги, соціального обслуговування і різноманітних пільг найменш захищеним категоріям населення в індивідуальному порядку після перевірки наявності в них засобів для існування. Вид, форма й розмір соціальної підтримки залежать від особливостей кожного окремого випадку.

Система соціальної підтримки охоплює такі основні види: підтримка по закінченні строку виплати допомоги по безробіттю; соціальна підтримка й обслуговування громадян похилого віку та осіб з інвалідністю; надання соціально-побутової й медичної допомоги одиноким непрацездатним громадянам та особам з інвалідністю; соціальне обслуговування окремих категорій громадян (одиноких осіб, дітей-сиріт тощо) тощо.

3. Державне забезпечення полягає в наданні матеріальних виплат і послуг окремим громадянам за рахунок Державного бюджету

ту. Ця організаційно-правова форма соціального забезпечення має централізований характер, який знаходить своє вираження в тому, що коло забезпечуваних осіб, а також види забезпечення встановлюються виключно законами України, а обсяги фінансування чітко закріплюється щорічно в Державному бюджеті України. По-перше, державним забезпеченням охоплюються особи, які його отримують у зв'язку з виконанням ними певної суспільно корисної діяльності, під час якої вони могли й не підлягати загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, при настанні обставин, що визнаються соціально поважними. По-друге, у випадках передбачених законодавством вказане забезпечення може отримати населення країни без будь-якого зв'язку з працею.

До першої категорії осіб належать, зокрема, військовослужбовці і працівники Служби безпеки України та ін. За рахунок коштів Державного бюджету їм виплачуються пенсії, допомоги, надаються інші види соціального забезпечення саме у зв'язку з проходженням ними служби чи виконання певного роду роботи.

Друга категорія осіб охоплює все населення країни, оскільки окремі види соціального забезпечення гарантуються громадянину як члену суспільства без будь-якого зв'язку з його попередньою роботою. Види забезпечення цієї категорії громадян: допомога на дому самотнім людям, особам похилого віку й осіб з інвалідністю I і II груп, які потребують догляду; утримання дітей у дитячих закладах; професійне навчання і працевлаштування осіб з інвалідністю тощо. Зазначені види соціального забезпечення надаються будь-якому громадянину при настанні обставин, зазначених у законодавстві незалежно від того, отримує він ті чи інші види страхового або іншого забезпечення чи ні.

# ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

**Юшко Алла Миронівна,**  
*кандидат юридичних наук, завідувач наук. відділу  
правового забезпечення функціонування  
національної інноваційної системи  
НДІ правового забезпечення інноваційного  
розвитку НАПрН України,  
доцент кафедри трудового права  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого*

The scientific report is devoted to the study of trends in the development of labor legislation. The author analyzed various forms of employment due to changes in the innovation sphere and the emergence of new jobs. The problems of regulation of freelancers are considered, since this form of employment is outside the regulation of labor legislation.

**Keywords:** labor law, innovation, freelancing.

Научный доклад посвящен изучению тенденций развития трудового законодательства. Автором проанализированы различные формы занятости в связи с изменениями в инновационной сфере и появлению новых рабочих мест. Рассмотрены проблемы регулирования фрилансеров, поскольку данная форма занятости находится вне регулирования трудовым законодательством.

**Ключевые слова:** трудовое законодательство, инновационная сфера, фриланс.

Останнім часом у світі, в тому числі й Україні, відбуваються інноваційні зміни у сфері праці. Вони обумовлені появою нових робіт і професій у зв'язку з освоєнням принципово нових технологій чи виникненням нових сфер діяльності, вилученням із практичної діяльності застарілих робіт і професій внаслідок досягнень науки, техніки, змін у технології, вимог до якості продукції. Такі зміни в організації виробництва та праці супроводжуються появою нових різ-